

Ткачук Станіслав Іванович

*професор кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, декан
технологічного-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

УДК 371.011+6(07)+37.013.42

ТЕХНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

В статті розкриваються концептуальні підходи до вирішення проблеми формування технологічної культури вчителя трудового навчання у ринкових умовах. Окреслено параметри, що обумовлюють конкурентноспроможність майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія». Визначено основні групи компетентностей, яких він потребує.

Ключові слова: технологічна культура, вчитель трудового навчання, освітня галузь «Технологія», соціально-економічний розвиток, ринкові відносини, трудова діяльність, сучасне виробництво, компетентність.

Ткачук Станіслав Іванович

професор кафедри професійного образования и компьютерных технологий, декан технологического-педагогического факультета Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье раскрываются проблемы и особенности технико-технологической подготовки современного учителя трудового обучения в высшем учебном заведении. Анализируется сущность понятия «подготовка», «технология», «техника».

Постановка проблеми. Розбудова економіки України передбачає переорієнтацію суспільного виробництва на ринкові засади. Нові умови виробничої діяльності викликають необхідність наявності таких якостей працівників, як ініціативність, здатність до творчої діяльності, володіння найрізноманітнішими операціями мислення тощо. Виробництво все більше потребує працівників, які мають не тільки належну практичну підготовку, а й високу здатність до інтелектуальної діяльності.

Закономірний неперервний науково-технічний прогрес зарубіжної та вітчизняної науки і практики трансформується у принципово нових суспільно-політичних і соціально-економічних умовах України як суверенної незалежної держави. У своєму розвитку країна орієнтується на європейський досвід функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства, водночас зберігає і примножує надбання національної культури. За цих умов пріоритетами управління країною в цілому та окремими її галузями є втілення демократичних засад, формування інформаційного суспільства, врахування впливу глобалізаційних процесів на нього, прагнення до підвищення культури управління соціально-економічними і педагогічними системами, технологічної культури майбутніх учителів, зокрема вчителя трудового навчання.

Початок третього тисячоліття характеризується тим, що одночасно з формуванням світової ринкової економіки відбувається процес народження фахівця сучасного типу, в якому набувають особливого значення взаємовідносини як між учасниками економічної діяльності так і між викладачами, що передбачає невідпинне і послідовне впровадження технологічних, управлінських та інших рішень, які спрямовані на підвищення ефективності використання сучасних методів і принципів педагогічної діяльності в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Одним із концептуальних підходів до підвищення ефективності навчально-виховної роботи з майбутніми спеціалістами є реалізація

принципів та ідей педагогіки співробітництва, яка в основу навчального процесу ставить спільну працю вчителя та учня, зумовлену перш за все організацією як навчальної праці старшокласників, так і досконалої реалізації навчально-виховного процесу [6].

Запровадження у виробництво нової техніки й технологій, становлення й розвиток ринкових відносин та нових форм господарювання, зростання обсягу знань про перетворення матеріалів, енергії й інформації в інтересах людини, про загальні принципи цих перетворень вимагають підвищення рівня технологічної культури підростаючого покоління.

З цього випливає важливість приведення шкільної освіти старшокласників у відповідність з сучасними досягненнями науки і техніки, ретельного відбору з цих досягнень того, що повинні засвоїти учні протягом навчання і без чого не може бути сучасної освіченої молоді людини, готової до свідомого вибору професії, до праці, до подальшого навчання.

Отже, на межі XX та XXI сторіч у світовому освітньому просторі відбуваються глобальні процеси, які знаходять свій вияв у розвитку ідей технологічної освіти, формуванні концепцій школи життєвої компетентності, створенні засад продуктивної педагогіки, впровадженні інноваційних освітніх технологій тощо. Вони покликані до життя об'єктивними реаліями та потребами сучасного суспільного буття, що зумовлені неперервними, стійкими та стрімкими змінами практично у всіх сферах діяльності людини.

Тобто, в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства більшого значення набуває формування і впровадження елементів технологічної культури в організацію трудової діяльності в усіх її формах, включаючи діяльність на промисловому чи сільськогосподарському підприємстві, в установах, навчальних закладах і т.д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі вивчення і аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури робимо висновок, що складне міждисциплінарне методологічне поняття „культура“ не має єдиного науково обґрунтованого визначення. Переважна більшість учених, зокрема

Є.В.Бондаревська і С.В.Кульневич, тлумачать його як історично детермінований рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх стосунках, а також створених ними матеріальних та духовних цінностях [9]. Найістотнішими атрибутами поняття „культура“ А.Моль визнає глибоке, усвідомлене й шанобливе ставлення до спадщини, здатність до творчого сприйняття, розуміння і перетворення дійсності в будь-якій сфері діяльності і стосунків [4]. Розкриваючи філософський аспект культури, М.Каган наголошує, що народ, нація стверджує себе не лише тим, що відтворює традиційні для неї настанови і складові буття, форми культури. Важливою є історико-проективна форма національного самоствердження, завдяки якій відбувається перетворення національного буття і народ стає тим, чим він історично бажає бути [10]. Аналізуючи та синтезуючи думки вчених, Л.В.Васильченко робить цілком правомірний висновок щодо визначення поняття „культура“, зазначаючи, що при всій цілісності та самостійності культура є підсистемою онтологічної системи – системи буття, яка поєднує природу, суспільство, людину, культуру [11]. На думку С.Артановського [12], Н.Злобіна [13], П.Гайденко [14], В.Межуєва [5], культура може розглядатися як творча діяльність з перетворення природи і суспільства, підсумками якої є постійне поповнення матеріальних і духовних цінностей, удосконалення всіх суттєвих сил людини. З огляду на це можна зробити висновок, що культура – це специфічний спосіб соціального життя і процес творчої самореалізації здібностей індивіда, який значною мірою визначається засобами життєдіяльності людини і є одним із важливих факторів соціально-економічного розвитку

Виклад основного матеріалу. Отож, трудова діяльність в умовах ринкових відносин займає провідне місце серед різноманітних видів діяльності людини і є могутнім способом розвитку всіх її сил і здібностей (духовних, моральних, фізичних). Особливість трудової діяльності – це її особливий багатосторонній вплив на формування особистості, так як вона

виступає способом задоволення людських потреб, фактором суспільного прогресу, засобом формування людини і суспільства в цілому. Все це і визначає мету підготовки сучасного фахівця освітньої галузі «Технологія».

Але одні і ті ж методичні засоби, способи та системи підготовки можуть здійснювати різний вплив на формування технологічної культури майбутніх вчителів технологій в сучасних умовах розвитку суспільства. Без їх врахування неможливе успішне навчання і виховання, формування технологічної культури фахівця освітньої галузі «Технологія».

Як зазначалося вище, реалії сьогодення - це ринкові відносини з їх невід'ємними компонентами: глобалізацією, технологіями та конкуренцією, які знаходяться у складній залежності й обумовлюють динаміку кожного з них. При цьому, «технології породжують конкуренцію та прискорюють глобалізацію, яка, в свою чергу, стимулює посилення конкуренції» [6] і сприяє появі безробіття взагалі та серед дипломованих фахівців у тому числі.

Організація навчально-виховного процесу з підготовки майбутніх фахівців сучасного типу, зокрема, – конкурентноспроможних, які вміють мислити стратегічно і водночас ситуаційно-прагматично, здатних органічно забезпечувати загальноосвітню та соціальну ефективність підготовки молодого покоління – потребує нестандартних, інноваційних освітньо-педагогічних методик, методів, практики і засобів навчання. „Необхідність забезпечити доступ до нових педагогічних та дидактичних підходів та їх розвиток з тим, щоб вони сприяли оволодінню навичками і розвивали компетентність і здібності, пов'язані з комунікацією, творчим і критичним аналізом, незалежним мисленням у багато культурному контексті, коли творчість також засновується на поєднанні традиційних або місцевих знань і навичок із сучасною наукою і технікою” [3].

Зміни в розвитку України, як Європейської держави, вимагають конкурентноспроможності, професійної й соціальної мобільності, неперервної освіти й професійного, духовного, самовдосконалення. Певним чином можна окреслити параметри, що обумовлюють

конкурентноспроможність майбутнього фахівця – це технічні та технологічні; економічні; соціально-організаційні. Для конкурентноспроможної особистості домінуючим є наявність більш високого рівня творчого мислення, відомого як латеральне мислення (здатність відмовитись від стереотипів, здатність поглянути на проблему з іншого боку, здатність прийняти неочевидне рішення).

Конкурентноспроможність – це новий якісний стан фахівця, який можна віднести до числа стратегічних цінностей, що поряд з орієнтацією на власні сили і наполегливістю, сприяють подоланню індивідуального психологічного бар'єру, пригніченості, песимізму, невизначеності в життєвій перспективі, упорядковують всю систему життєдіяльності в умовах переходу до нових ринкових відносин і в результаті допомагають соціуму вийти з тупикової ситуації.

Поняття конкурентноспроможності особистості фахівця призводить до найбільш складної проблеми: які здібності, характеристики, якості, знання та вміння гарантуватимуть конкурентоздатність випускника на ринку праці в умовах нестабільності бізнес-середовища.

Конкурентноспроможність сучасного вчителя технологій – це вміння постійно навчатися, орієнтуватися в світі інформації ефективно її використовувати, прагнення до саморозвитку. А такий підхід може використовуватися у вищих педагогічних навчальних закладах за умови, коли студент відчуває себе суб'єктом діяльності. Основне кожному чітко з'ясувати і усвідомити це поняття для себе.

Конкурентноспроможність формується так як і будь-яке інше вміння. Динамічні зміни, які відбуваються в світі визначили основні напрямки розвитку освіти, що спрямовані на реалізацію дитиноцентристської розвивальної парадигми. Нова парадигма має забезпечувати формування в майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія» готовності й здатності активно творити нові реалії життя, гідно репрезентувати свою націю, безперервно оновлювати власний досвід, проектувати подальший освітній та

життєвий шлях. Впровадження кредитно-трансферної системи оцінювання знань у вищих навчальних закладах об'єктивно вимагає переведення освітнього процесу на технологічний рівень: вибір індивідуального процесу на технологічний рівень. Вища освіта покликана виконувати життєво важливу функцію - функцію стимуляції, допомоги і підтримки при входженні молодих фахівців у світ життєвого досвіду.

Гостра суперечність між новою системою вимог і можливостей особистості породжує необхідність формування у молодого покоління життєдіяльності.

Завдання життєздатної особистості – бути компетентною, конкурентноспроможною особистістю, сформувати свої смисложиттєві установки.

О.Є. Лебедев виділяє чотири рівні освіченості, які можуть бути досягнуті в процесі середньої освіти, а саме: грамотність; функціональну грамотність; інформованість; компетентність.

Освіта—це не підготовка до життя, це передусім саме життя дитини, це світ людини, і він має бути гідним її, щоб, перебуваючи в ньому, людина могла поліпшити і світ, і саму себе.

Молоді фахівці, вступаючи сьогодні в життя, відчують на собі всі складнощі формування чітких життєвих орієнтирів, які спираються на внутрішньоузгоджену і структуровану систему цінностей. Вони відчують себе особистістю і прагнуть максимальної самореалізації.

Тому місія вищого навчального закладу, особливо педагогічного полягає в тому, щоб допомогти кожній людині усвідомити сенс свого життя, визначити свій «образ буття», «зустрітися зі своєю сутністю» (М.Хайдеггер), оволодіти універсальними константами життєвого світу, постійно шукаючи відповіді на «останні питання буття» (В.Біблер), що визначають орієнтири в її розвитку, систему смисложиттєвих координат, у яких вона може існувати [1]. Випереджувальна, компетентнісно спрямована освіта базується на засадах самоорганізації, саморозвивальної системи.

У результаті їх досліджень до Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів була включена освітня галузь “Технології”, обґрунтований зміст та розроблений її стандарт. Метою галузі є забезпечення розвитку особистості через ознайомлення учнів із загальними основами сучасного виробництва у процесі залучення школярів до посиленої творчої трудової діяльності, конструювання, художньої, сільськогосподарської праці тощо, оволодіння загальнотрудовими вміннями, початковими навичками користування комп’ютером, вивчення елементів технічного креслення, дизайну. Це рішення знаходиться у руслі провідних тенденцій світового освітнього процесу, адже технології визнані ваговою складовою частиною змісту освіти у багатьох країнах світу, зокрема у Великобританії, Німеччині, США, Росії, Ізраїлі, ПАР тощо. Під егідою ЮНЕСКО реалізується “Проект+” за напрямом “Наукова і технологічна грамотність для всіх”, який отримав позитивний резонанс у всьому світі і сприяє виробленню єдиних концептуальних підходів до технологічної освіти назагал [6]. У цьому зв’язку „Технології” слід розглядати як освітню галузь, в основі якої лежить опанування процесом перетворювальної діяльності, спрямованої на вирішення проблем, і використання різних ресурсів для реалізації власних рішень.

Принципова відмінність навчання “Технологіям” від традиційного трудового навчання полягає у новій ціннісно-смісловій спрямованості його освітніх і виховних цілей, в орієнтації на формування технологічної культури особистості. Метою предмета стає розвиток учня як людини, що вміє приймати обґрунтовані рішення і обирати потрібну стратегію для вирішення проблем, що виникають;

- людини, відкритої до змін, що безпосередньо взаємодіє зі світом і відчуває відповідальність за прийняті рішення;
- творчої особистості, що володіє і когнітивними навичками, і вміннями практичної роботи з різними матеріалами та інструментами для

розробки і виготовлення об'єктів з метою найповнішого задоволення потреб людей.

Аналіз проведених уроків та анкетування вчителів трудового навчання переконують, що у школі продовжує застосовуватися традиційна методика уроку трудового навчання, відома в дидактиці під назвою пояснювально-ілюстративної. Вона характеризується тим, що вчитель детально роз'яснює учням призначення виробів, порядок їх виготовлення, демонструє всі етапи роботи, а учні копіюють його дії, чітко дотримуючись вказівок, інструкцій.

Невідповідність стану справ у підготовці майбутніх учителів освітньої галузі «Технологія» та запитам соціально-економічного розвитку нашої держави нагально вимагає фундаментальних змін у змісті підготовки і способах його реалізації, зокрема у навчальному закладі, де закладається фундамент для трудової діяльності в умовах ринкових відносин.

Зміст освітньої галузі «Технологія» забезпечує розвиток системи технологічної підготовки школярів, яка передбачає створення умов для реалізації потенціалу творчої діяльності кожного учня з метою його самореалізації та самовизначення; структурування змісту предмета за культуродоцільним, інтегративним, синергетичним, концентричним принципами; формування культури перетворювальної діяльності, що спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей в різних сферах діяльності і є необхідною будь-якому спеціалісту; виконання соціально і особистісно значущих проєктів (індивідуальних, колективних, міждисциплінарних); профорієнтацію учнів на роботу в різних сферах виробництва, задоволення їх професійно-пізнавальних потреб; підготовку учнів до ведення домашнього господарства, організації простору своєї життєдіяльності за законами краси та гармонії тощо.

Але центральною проблемою залишається якість підготовки сучасного фахівця освітньої галузі «Технологія», яка залежить не від об'єму засвоєних знань, умінь і їх навичок, а від оволодіння ключовими компетентностями,

що складають основу соціалізації особистості та формування конкурентноспроможності на ринку праці.

Саме це повинно бути метою, основою процесу та кінцевим результатом освітньої галузі «Технологія».

Очевидно, що оволодіння технологіями перетворювальної діяльності, формування життєвих компетентностей студентів, підготовка їх до впровадження проектно-технологічної системи навчання потребує цілеспрямованої систематичної роботи педагогів щодо засвоєння глибоких знань з педагогіки, психології, змісту предмета, а також відповідного науково-методичного забезпечення. Дін Равен у своїй книзі «Компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація» включив у список 37 видів «компетентностей», серед яких: «готовність і здатність навчатися самостійно», «персональна відповідальність», «розуміння плюралістичної політики», «самоконтроль», «готовність використовувати нові ідеї і інновації для досягнення мети», «знання того, як використовувати інновації», «здатність слухати інших людей і брати до уваги те, що вони говорять» та інше [5].

Компетентність - це інтегрована характеристика якості особистості, яка включає знання, уміння, ставлення та досвід, що усвідомлені (рефлексивно) і застосовуються в практичній діяльності особистості.

Компетентність – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, що набуті завдяки навчанню.

У системі вищої освіти основними групами компетентностей, яких потребує сучасне життя, є: соціальні; полікультурні; комунікативні; інформаційні; саморозвитку та самоосвіти; компетентності, що реалізуються у прагненні і здатності до раціональної, продуктивної творчої діяльності.

Трудова компетентність є інтегрованим результатом навчально-трудової діяльності учнів і формує передусім на основі опанування змісту програми трудового навчання. Компетентна людина не тільки повинна розуміти сутність проблеми, а й вміти роз'язувати практично.

Крім того, формування компетентностей в галузі сучасного виробництва (здатність одержувати техніко-технологічні знання, знання з природничих наук, економіки; соціальні та підприємницькі навички, а також загальнокультурні цінності) значною мірою впливає на розвиток конкурентноспроможної особистості.

В першу чергу вчителю потрібно добре знати зміст програми, щоб структурувати її відповідно до тих компетенцій, тобто знань, способів діяльності, які є особистісно значущими для дитини. Конструювання ситуацій вибору, наближення різних варіантів побудови навчально-виховного процесу до конкретної дитини значною мірою визначає професійну культуру вчителя, характер його щоденної діяльності.

Відомо, що в умовах науково-технічного прогресу змінюється зміст освіти. Нині школярі мають бути ознайомленими з такими поняттями, як гнучка технологія, багатоопераційний верстат з числовим програмним управлінням, промислові роботи, автоматичні лінії, системи автоматичного проектування, мікропроцесори та мікропроцесорна техніка.

Висновки. Таким чином, покоління, яке буде навчати учнів працювати в технічно оснащеному сучасному виробництві різних форм власності та умовах ринку праці, нині ще навчається у вищих навчальних закладах. Тому дуже важливо поглибити їх техніко-технологічну та економічну підготовку. Один із шляхів – на базі чинних навчальних планів необхідно вдосконалювати знання й вміння майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія» із основ сучасного виробництва та основ економічних знань, готувати до трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства та умовах ринкових відносин де технологічна культура буде одним із основних засобів виробництва.

Література:

1. Бондеревская Е.В. Педагогика: Личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е.В.Бондеревская, С.В.Кульневич. – Ростов-на-Дону : Творческий центр „Учитель“, 1999. – 360 с.

2. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: Навч.– метод. посібник /За заг.ред.О.М.Коберника, Г.В.Терещука. - Умань: СПД Жовтень, 2008. - 212 с.
3. Моль А. Социодинамика культуры / А.Моль. – Пер. с франц. / вступит. статья, ред. и примеч. Б.В.Бирюкова. – М. : Прогресс, 1978. – 406 с.
4. Межуев В.М. Культура как философская проблема / В.М.Межуев // Вопросы философии. – 1982. – № 10. – С. 53-62.
5. Нічуговська Л.І. Проектне бачення процесу формування конкурентноспроможної особистості: психологічний аспект./ Імідж сучасного педагога, 2008, - № 7-8 С. 86-87, С. 68-71.
6. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. - К.:Наук.-метод. Центр вищої освіти, 2001. - вип.24, С. 68-73.
7. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. - М., 2002, - С.150-155, 275-298.
8. Клепко С.Ф. Сума технологій для всіх Українців. //Імідж сучасного педагога. - 2006. - №8. - С.12-15.
9. Гребнев Е.Т., Новиков Д.Т. Захаров А.Н. Анализ конкурентноспособности продукции// Маркетинг в России и за рубежом.- 2002. - №3.
10. Формування конкурентноспроможної особистості на уроках предметів освітньої галузі «Технологія».Матеріали обласного семінару-практикуму. /Полтава: ПОІППО, 2007, - 38с. Упорядник: Чемшит В.Г.
- 11.Формування технологічних компетентностей на уроках трудового навчання. Матеріали обласного семінару практикуму. /Полтава: ПОІППО, 2009. - 46 с. Упорядник: В.Г. Чемшит